

A Brukenthal Könyvtár, Nagyszeben

A legrégebbi nagyszebeni (Hermannstadt, Sibiu) kulturális intézetekhez tartozik a Brukenthal Múzeum is. Egyik osztálya a könyvtár, melynek története szorosan kapcsolódik a múzeumhoz.

Amikor 1817-ben a Brukenthal Könyvtár a múzeummal egyidejűleg megnyílt, kizárólag az alapító báró könyvgyűjteményével rendelkezett, amely a XVIII. századból származó 15 972 társadalompolitikai és szépirodalmi kötetet ölelt fel. A könyvek jelentőségét egyrészt azok tartalmában kereshetjük (Voltaire összes művei Condorcet 70 kötetes kiadásában, Diderot Enciklopédiája, D'Alembert, J. J. Rousseau művei, stb.), másrészt a művészi illusztrációk gazdagságában, amelyeket a klasszicizmus és a rokokó híres rézmetszői – egyebek között Jean Moreau le Jeune, Gravelot, Eisen, Chodowicki – készítettek.

Mindezen könyveket Brukenthal vagy maga vásárolta bécsi utazásai során, vagy Neumann kanonok katalógusok alapján szerezte be számára az újonnan megjelent műveket. A közvetítő Türi és Frank Franciaországból, Angliából, Itáliából gondoskodtak könyvekről Brukenthal részére. Ezzel magyarázható az, hogy gyűjteményében olyan művek is találhatóak, melyek Rohan francia hercegek egykori könyvtárából vagy a bécsi Windhaag-tól származnak.

A könyvekkel egyidejűleg Brukenthal elkezdte a kéziratokat is gyűjteni, melyek közül csak a „Breviarium”-ot említjük, amely róla kapta nevét. A XV. század végén, a XVI. század elején keletkezett, gót betűkkel, latin nyelven, pergamenre íródott. A miniatúrák egyebek között Simon Benningtől és Gerard Horenbouttól származnak. A kéziratot 130 Ft-ért Bécsben vásárolták.

Brukenthal 1803-as végrendeletében 36 000 guldent hagyott a könyvtárra további könyvvásárlások céljából.

1879-ben a könyvtárhoz hozzácsatolják az ún. „Kápolna-könyvtárat”, melynek érdekes története van. Mint ahogy az a krónikákból kitűnik, 1300 körül létezett a városban egy könyvtár birtokában kéziratokkal és később nyomtatott művekkel is, melyeket a katolikus istentiszteleteken és iskolákban használtak. A könyvek hátoldalára Nagyszeben címerét nyomtatták. A reformáció után e könyvtár a városban a XIV. század óta létező domonkos kolostori könyvtár állományát is magába olvasztotta. 1592-ben Albert Huet rendelkezése alapján az egész Városi Könyvtár az evangélikus gimnázium könyvtárává lett, s azzal együtt a Szent Jakab-kápolnában helyezték el, innen származik a könyvtár neve. Amikor a Kápolna-könyvtárat 1879-ben a Brukenthal Könyvtárhoz csatolják, az 100 000 kötetnyi „hozományt” vitt magával, amiből a kézzel írott könyvek és az ősnymtatványok különösen értékesek voltak. Néhány évvel később a város Jogi Akadémiáját bezárják, s ennek könyvtára is a Brukenthal Könyvtárba kerül, ami ettől kezdve több mint 150 000 kötettel rendelkezik. Az utolsó nagy könyvtár, ami a könyvtár kincseit gazdagítja, a Természettudományi Múzeumé, így jelenleg a könyvek száma kb. 279 000.

A kéziratgyűjteményt maga Brukenthal alapította és szervezte. Ez 35 kötetet foglal magában, vallásos tartalmúakat (miskönyvek, antifonáriumok), de többségükben helyi eredetű jogi munkákat is a XIV–XVI. századból. Csak

néha nevezik meg a szerzőt, így például mindkét 1394-es Liber Specialis Missarum című kézirat a Klein-Scheuernből származó pap Miochaelt említi (Testamentum Domini Michaelis Plebani Minoris Horrei); mások a megbízót tüntetik fel, mint például az 1507-es kézirat, a „Vigiliale”, amelyben az olvasható, hogy ezt a könyvet Martin Knoll a nagyszebeni káptalan számára rendelte. Művészi kialakítása miatt különösen értékes egy nagy fólió formában pergamenre írott és festett iniciálékkal ellátott antifonárium a XVI. századból (az iniciálék egyike: I. H. C. Johannes Honterus Coronensis). Az antifonárium liturgikus szövegeket tartalmaz, a kronstadti gimnázium ajándékozta Brukenthalnak.

Nem maradhat említés nélkül a későbbi kéziratok közül egy 1776-os cirill betűs zsolnárkönyv Rasinari-ból (Nagyszeben), román népi hímzésre jellemző élénkpiros ornamentikával díszítve és az Odissea Alecu Beldiman fordításában. Ez utóbbi Benigni hagyatékából származik, Erdély és a többi román vidék közös kulturális örökségének bizonyítéka.

A Kápolna-könyvtár 1879-es csatlakozásával a 100 000 kötettel 310 részben a Városi Könyvtárból, részben a domonkos kolostor könyvtárából származó ősnymtatványt is kap a Brukenthal Könyvtár. Ha hozzászámoljuk ehhez azt a 76-ot, amelyek már korábban is szerepeltek a Brukenthal-gyűjteményben, és a később ősnymtatványként identifikált könyveket is, akkor a könyvtár jelenleg 382 ősnymtatvánnyal rendelkezik. Tartalom és művészi megformálás szempontjából egyaránt jelentősek ezek. Közülük sokat velencei nyomdában állítottak elő, Erdélynek Itáliával, a reneszánsz és humanizmus bölcsőjével fenntartott sokoldalú gazdasági és kulturális kapcsolatairól tanúskodnak. A könyvekben különböző megjegyzések nevezik meg a tulajdonosokat, gyakran egyszerű falusi papokat (Johannes Plebanus de Muschna) vagy kézműveseket (Michael Aurifaber Mediensis), akik megértően és nyitottan viszonyultak a XV. századi Európa új eszméihez, s a könyvnyomtatás feltalálását is értékelni tudták. Ha áttekintjük a gyűjtemény összetételét, megtudhatunk valamennyit a város lakosainak kulturális érdeklődéséről. A teológiai írások túlsúlyban vannak, de nem hiányoznak az orvosi, történelmi, nyelvészeti művek sem. Nem véletlen, hogy Thuróczy (*Chronica Hungarorum*) mindkét kiadásában (Augsburg és Brünn) megtalálható itt, hiszen épp a történelmi tanulmányok iránt feleledő érdeklődésről tanúskodik, amit a reneszánsz mozgalma hozott magával.

Az ősnymtatványok értékéhez azok eredeti bőrkötése is hozzájárul, különböző stílusú és kivitelű vasveretes ornamentumokkal, aranyozott szalagokkal és élekkel, kék és zöld bőrkivágásokkal kiemelve.

A ritka és értékes könyvek legnépesebb (30 000 kötet) kollektívája a XVI-XVIII. századból származik, elég pusztán arra utalni, hogy a könyvtár birtokában az európai humanizmus legkiválóbb képviselőinek művei is helyet kaptak (így Rotterdami Erasmus *Encomion Moriae* 1521-es kiadása, Morus Tamás *Utopia* 1518-as baseli első kiadása a Hans és Ambrosius Holbein-testvérek által illusztrálva stb.). A XVI. századi híres rézmetszők és festők művei közül megemlítjük Albrecht Dürer rajztanulmányát „Az emberi test arányairól”, azután a „*Hortulus anime*”-t Luther Mártontól egy 1550-es Lucas

Cranach által illusztrált kiadásban és Virgil Solis munkáit, aki a XVI. század egyik legtermékenyebb rézmetszője volt.

A rézmetszés már igen korán dokumentációs célokat is szolgált, s nem csak művészi célok, hanem tudományos könyvek szemléltetésére is felhasználták. Így például magas dokumentációs értéke van a Johann von Calcar-tól (Tizian egyik tanítványa) származó, az 1555-ös kiadású Vesalius műben „De humani corporis fabrica” található illusztrációknak éppúgy, mint az első botanikai értekezésnek, a Hieronymus Bock által írott, „Füveskönyv”-nek (Kräuterbuch”) nevezett és Daniel Kandel által képekkel ellátott könyvnek.

A XVIII. században a fametszetet nagy mértékben kiszorítja a fémetszet. A leydeni Elzevir nyomdája volt a legmegbecsültebb a nyomtatás minősége és a könyvek kis, elegáns formája miatt. A könyvtár ezen nyomás több mint 100 példányát őrzi, ezek közül mindenekelőtt „A kis köztársaságok” néven ismert sorozatot, ami Európa és a Kelet különböző országainak földrajzi és történelmi leírását tartalmazza.

A „Transilvanica” gyűjtemény eredete még Samuel Brukenthal idejébe nyúlik vissza, aki az erdélyi születésű Hissmann göttingeni professzor kezdeményezésére a külföldön és belföldön Erdélyről megjelenő munkákat felvásárolta: Honterus, Valentin Franck von Franckenstein, Matthias Miles, Andreas Oltardus könyveit vagy olyan idegen műveket, melyekben erdélyi vonatkozású utalások voltak találhatóak. A Brukenthal Könyvtárban így képviselve vannak a legjelentősebb erdélyi nyomdák, úgy mint Heltai Gáspár, Coresi, Honterus Marcus Pistorius, Barth, Hochmeister stb. nyomdái.

Különös figyelmet szenteltünk az utóbbi években régi román könyvek felkutatásának és felvásárlásának. Az eredmény egy több mint 600 példányos gyűjtemény, kezdve az 1580-as „Sbornic slavonesc”, az 1648-as „Noul Testament de la Balgrad” című munkákkal.

A XVIII. század vége után az erdélyi felvilágosodás képviselői, köztük J. C. Eder, D. Neugeboren és J. Filtsch a Brukenthal Könyvtár köré tömörültek, s számos lexikont, enciklopédiát, krónikát, itt megőrzött kéziratot használtak fel dokumentációs célokra. Idővel szakdokumentációt és információt szolgáló munkák felvásárlásával egy alapprofil nyert a könyvtár. Ma jelentős forráskiadvány- és oklevélgyűjteménnyel rendelkezik (Monumenta Historica et Pedagogica, Corpus Instruptionum Latinarum, Fontes rerum historicarum stb.), s ezekhez még számtalan könyvkatalógus, monográfia jön, melyek mind társadalomtudományi kutatások céljait szolgálják.

Különös jelentősége van a periodika- és kalendáriumgyűjteménynek, amely túlnyomó többségében erdélyi anyagot tartalmaz. A legrégebbi az 1784-es „Siebenbürgische Zeitung”, majd a „Kronstädter Zeitung”, „Hermannstädter Zeitung”, a „Foaia Duminiicii” („Vasárnapi Újság”), „Gazeta de Transilvania” („Erdélyi Újság”), az „Erdélyi Híradó”. A kalendárium-gyűjteményben található a legrégebbi erdélyi német kalendárium is, az 1641-es nagyszebeni „Neu und alt Kalender”, de szerepelnek itt román kalendáriumok is: „Calendarul calicului”, „Calendarul sateanului”.

A könyvtár állományának szakosodása 1948-ban kezdődött: a korábban enciklopédikus jellegű könyvtár a történelem, művészet, etnológia, természettudomány területeinek tudományos szakkönyvtárává vált.

Kiadványcsere folyik több mint 750 bel- és külföldi partnerrel (kutatóintézetek, múzeumok, akadémiák), ez alkalmat kínál a Brukenthal Múzeum tudományos eredményeinek és múzeumunk tárgyainak a legmodernebb, legeredményesebb módszerekhez igazodó bemutatására.

Doina Năgler,
Brukenthal Könyvtár vezetője
(fordította: Aradi László)

Batthyaneum Könyvtár, Gyulafehérvár

A világirodalom kiválósága, az argentin Jorge Luis Borges vallomásaiban az édent hatalmas könyvtárként képzei el A „Halhatatlanság története” és a „Becstelenség egyetemes története” szerzőjének kijelentése azonban csak első olvasatban meghökkentő. A borgeszi édenkép kulturális és politikai hátterének alapos vizsgálata után minden bizonnyal egyetérthetünk a neves íróval.

Esetünkben egy felbecsülhetetlen párhuzam lehetősége is adott: a gyulafehérvári Batthyaneum Könyvtár, ahol a kódexek, ősnymtatványok és régi könyvek világában a kutató akár az édenben is érezheti magát...

A Batthyaneum Könyvtár a gyulafehérvári várban 1719-ben emelt trinitárius templom falai között nyert elhelyezést. 1792-ben a trinitárius szerzetesek székhelye Erdély katolikus püspökének, Batthyány Ignácnak tulajdonába került. A felvilágosodás korának könyvgyűjtőjeként Batthyány Ignác a közép-európai akadémiai társaságokhoz hasonló tudományos fórumot kívánt létrehozni, a Societas Assiduorumot, amelynek elsődleges célja a teológiai, humán és egzakt tudományok felvirágoztatása lett volna. Batthyány gróf nagyívű kulturális vállalkozásából sajnos csak két maradandó alkotás valósult meg: az 1792-ben létrehozott csillagvizsgáló és a két évvel később, 1794-ben alapított könyvtár.

A Batthyaneum Könyvtár, nevében is őrizve alapítójának emlékét, napjainkban a Román Nemzeti Könyvtár egyik legértékesebb dokumentációs kirendeltségeként működik. Állományában több mint 63 500 könyvet őriz (kódexeket, ősnymtatványokat és 1500 utáni nyomtatványokat). A könyvek többsége a korabeli Európa kulturális egységét szavatoló latin nyelven íródott, de nem hiányoznak az angol, francia, német, sőt kínai és ázsiai, észak-afrikai nyelveken íródott könyvek sem.

„A könyvtár önmagába burkolózik, kifürkészhetetlen, mint sejtelmes igazságai, és szédítő, mint hazugságai. Az ész labirintusaként egyben földi labirintus is, amelyben ha besétál, sohasem tudod, hogy van-e visszaút.” Umberto Econak a „Rózsa neve” c. regényéből vett fenti idézet, úgy gondolom, kitűnő útravalóként szolgál további barangolásaink során.

Tartalmi szempontból a Batthyaneum Könyvtár állománya gyakorlatilag felöleli az emberi alkotás és megismerés minden területét. A gyűjtemény enciklopédikus jellege az alapításkori szellemi újjászületésben gyökerezik. Voltaire hazájának enciklopédizmusát és a német felvilágosodás termékenyítő hatását jelzi a teológiai, filozófiai, történelmi, matematikai és csillagászati